

Kök Değerler Eğitimi Açısından Özbek Masalları

Haktan KAPLAN¹ Selçuk PEKER²

¹Öğr. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Bölümü Başkanlığı, Konya, Türkiye
haktan.kaplan@gmail.com (Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

²Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Bölümü, Konya, Türkiye speker@erbakan.edu.tr

Makale Bilgileri	ÖZ
Makale Geçmişi Geliş: 26.05.2022 Kabul: 24.08.2022 Yayın: 30.09.2022	Kültürün önemli bir mirası olan masallar gerek bu kültürün şekillenmesinde gerekse nesilden nesile aktarılmasında önemli yere sahip anlatılardır. Çocukların eğlenmek ve hoş vakit geçirmek için okudukları yahut dinledikleri masallar, çocuğun hayal dünyasını merak unsuruyla birlikte geliştirerek iyi ile kötünün farkını, hayatın zorlukları karşısında mücadelenin önemini, toplumun temel değerlerini öğretir. Toplum genelinde kabul gören değerler; iyi ile kötü arasında ayırım yapılmasını sağlayan, birtakım kabuller, inançlar ve ritüellerdir. Bu bakımdan kişilerin değerden ne bekledikleri önemlidir. Kişi, kendi beklentisine göre değerlere anlam yükler ve onları hayatının odak noktası hâline getirerek ürettiği her şeye o değerleri yerleştirir. Bu, kimi zaman sözlü kültür unsurlarından masallarla olur.
Anahtar Kelimeler: Türkçe Eğitimi, Özbek Masalları, Kültür, Değerler Eğitimi, Dil Eğitimi.	Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı, değerler eğitimi kapsamında ilköğretim Türkçe programında on adet kök değer belirlemiştir. Söz konusu on kök değer; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverliktir. Bu çalışma, Türkçe Öğretim Programında yer alan on kök değerın Özbek masallarında yer alıp almadığını, yer alan değerlerin nasıl ve ne derecede yer aldığına araştırma konusu edinmektedir. Çalışmada, Baydemir (2013) tarafından derlenen Özbek halk masallarından otuzu, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemiyle incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Çalışmanın sonunda, Türkçe Öğretim Programında yer alan on "kök değer"ın Özbek masallarında da yeterli bir şekilde yer aldığı, Özbek masallarının da değerler eğitiminde kullanılabileceği görülmüştür.

Uzbek Tales in Terms of Education Root Values

Article Info	ABSTRACT
Article History Received: 26.05.2022 Accepted: 24.08.2022 Published: 30.09.2022	Fairy tales, which are an important heritage of culture, are narratives that have an important place both in shaping this culture and in passing it on from generation to generation. The fairy tales that children read or listen to for fun and have a pleasant time teach the difference between good and evil, the importance of fighting against the challenges of life, the basic values of society by developing the child's imagination together with the element of curiosity. Accepted values throughout society; It is certain acceptances, beliefs and rituals that distinguish between good and evil. In this respect, it is important what people expect from value. The person places meaning on the values according to his own expectations and places them in everything he produces by making them the focal point of his life.
Keywords: Turkish Education, Tales of Uzbek, Culture, Values Education, Language Education.	The Ministry of National Education of the Republic of Turkey has determined ten root values in the primary Turkish program within the scope of values education. The ten root values in question are; justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism and charity. This study focuses on whether the ten root values in the Turkish Curriculum are included in Uzbek fairy tales and how and to what extent the values are included. In the study, thirty of the Uzbek folk tales compiled by Baydemir (2013) were examined by document review method, which is one of the qualitative research methods. A descriptive analysis approach was used in the analysis of the data obtained as a result of the examination. At the end of the study, it was seen that ten "root values" in the Turkish Curriculum were also adequately included in Uzbek fairy tales, and Uzbek fairy tales could be used in values education.

Atıf/Citation: Kaplan, H. & Peker, S. (2022). Kök Değerler Eğitimi Açısından Özbek Masalları, *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi (AKEF) Dergisi*, 4 (2), 426-444.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ

Değer kavramı; Türk Dil Kurumunca yayımlanan Türkçe Sözlükte (2011), “Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevî öğelerin bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Raths, Harmin ve Simon (1966); değerlerin bireyce benimsenen, toplum tarafından onaylanan, sonuçları özgürce ve bilinerek seçilen, diğer değerlere tutarlı biçimde bağlı olan bir yapı sergilediğini vurgular (akt: Bybee&Sund, 1990). Değerler üzerine birbirinden farklı tanımlar yapılmıştır. Değer kavramının daha iyi anlaşılması açısından çalışmada bu tanımların belli başlılarını vermeyi uygun gördük:

Theodorson’a (1979) göre “değer” kavramı sosyal olguların önemliliği ile bireysel eylem ve davranışları yargılamada temel bir ölçüt sağlayan ve bir grubun üyelerinin güçlü duygusal bağlarıyla oluşmuş, soyut ve genelleştirilmiş davranış prensipleridir (akt: Aydın, 2003). Welton ve Mallan ise (1990) “değer”i, “davranışın, güzelliğin, etkililiğin ya da kıymetin standartları olarak hizmet eden düşüncelerdir.” diye tanımlar. Turner (1999), değerleri herhangi bir konuda karar verirken kullandığımız kurallar veya ilkelerin standartları olarak ifade eder. Turner’e göre değerlerin bir diğer önemi ise isteklerimizi ve hırslarımızı şekillendirerek olaylar karşısında göstereceğimiz tutumlarımızı belirmesidir. Beill (2003) “değer” mefhumunu; insanlar, gelenekler ve toplumsal kurallar aracılığıyla iyiyi, kötüyü, doğruyu, yanlış ayırmayı ve kendi ahlâk ilkeleri doğrultusunda ölçü edinmeyi öğrendikleri bir olgu olarak belirtir. Ayrıca değerler eğitimi sonucunda kazanılan ölçü, değer adı verilen kanaatler ve inançlar bütünü oluşturur. Schwart (1992) “değer”i, insanların kendi etrafındaki insanları ve karşılaştıkları olayları değerlendirmek, bunlar karşısında yapacaklarına karar vererek bunu meşru bir duruma getirmek için kullandıkları ölçütler olarak tanımlar.

Değerler eğitiminin tarihsel gelişimi baktığımızda; genç bireylerin ait oldukları topluma uyumlu birer üye olması, ahlaki ve etik ilkelere bağlı nesillerin yetişmesi, hükümdar ve yöneticilerin adil olması gibi etkenler hem Türk tarihinde hem de diğer toplumların tarihinde önemli yer teşkil etmiştir. Türk tarihinde değerler eğitiminin karşımıza çıktığı ilk yer Orhun Kitabeleridir. Orhun Kitabelerinde adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık/özgürlük, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi değerler yer almaktadır (Çelik, 2016). Değerlerin Türk tarihindeki eğitimi elbette Orhun Yazıtlarıyla sınırlı değildir. Tarih boyunca birçok eser üreten ve dünya tarihine yön veren Türk milleti, Divanu Lügati’t Türk’te, Kutadgu Bilig’de ve adını saymadığımız birçok eserde Türk neslini bilimsel yönden eğittiği gibi ahlaki yönden de gelişmesini sağlamıştır.

Avrupa’da 20. yüzyılın başlarına kadar çeşitli dinî kurumlar ahlaki eğitim değerlerini üstlenmiştir. 20. yüzyıldan itibaren artan göçler ve sanayi devriminin getirdiği farklı kültürlerin bir arada yaşaması gibi sebepler demokrasiye yönelimi artırmış, bunun sonucunda dinî kurumların verdiği değerler eğitiminin okullara alınması sağlanmıştır.

Dünyada değerler eğitimi kavramına baktığımızda karşımıza ilk çıkan değer ahlak eğitimidir. Tıpkı diğer dünya milletlerinde olduğu gibi Türk tarihinde de değerler eğitimi ahlak eğitimiyle açıklanmaktadır. Türk milletinin İslamiyet’i kabulü ile ahlaki değerler medreselerde dinî öğretilerle birlikte verilmeye başlanmış ve Tanzimat’a kadar kesintisiz devam etmiştir. Tanzimat döneminin (1839-1876) getirdiği birtakım modernleşme hareketleri Avrupai bir düzenle ahlak eğitiminin okullara geçmesine neden olmuştur. Ancak bir kısım ahlakçılar, devletin kurtuluşunu İslam ahlakına tekrar dönmekte görmüşlerdir. Dolayısıyla bu dönemde ahlak üzerine birçok edebi eser meydana getirmişlerdir (Kaya, 2012). Ahlak eğitiminin modern

tarzda okul müfredatlarında yer alması ise biraz gecikmeli olmuştur. Tanzimat'la birlikte açılan modern okullar müfredatlarına müstakil olarak ahlak derslerini de eklemiştir (Ağırakça, 2012). II. Meşrutiyetin ilanından günümüze kadar ilköğretim programlarının amaçlarında dolaylı veya doğrudan ahlak ve karakter eğitime vurgu yapılmıştır (Keskin, 2010). 1913'te Musahabat-ı Ahlakiyye dersi ve 1922 tarihli programda Malumat-ı Medeniyye dersiyle öğrencilere demokratik değerlerin edindirilmesi amaçlanmıştır. Bu derslerde ağırlıklı olarak günümüzde de MEB'in belirlemiş olduğu On Kök Değer içerisinde de yer alan vatanseverlik değerine vurgu yapılmıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte değişen eğitim-öğretim müfredatı birtakım değerlerin değişmesine de sebep olmuştur. 1926 programından 1968 programına kadar Yurt Bilgisi adıyla müfredatta yer alan derste, öğrencilere genellikle mevcut yönetim ilkelerinin kazandırılması amaçlanmıştır (Keskin, 2008). 1968 müfredatında ise Sosyal Bilgiler adıyla birleştirilen derslerde toplumun diğer değerleri (adalet, öz denetim, dürüstlük vb.) de önemsenmiştir. 2005 ve 2017 yıllarında revize edilen bu ders için müfredat ile doğrudan verilecek değerler belirlenmiş ve sınıf düzeyine göre ünitelere dağıtılmıştır (Yıldırım ve Demirel, 2019).

Değerler; insana özgü olan ve onu diğer canlılardan ayıran bir nitelik taşımaktadır. Değerler aynı zamanda insanın hem kendi amaçlarına uygun tarzda kendini gerçekleştirebilecek duruma gelmesine hem de ait olduğu toplumun kurallarını benimsemesine yardımcı olmaktadır (Kuçuradi, 1996) Değerler, içten bir güç olarak bireysel davranışları etkilemekte, yaşamda ikilemde kalma durumunda doğru karar vermeyi kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte değerler; duygu yüklüdür, düşünce ve anlayışa güç vermektedir, insan davranışlarını yönlendirmektedir. Bunu yaparken bireyin kişiliğinin etik, sosyo-ekonomik, zihinsel, politik, fiziksel, estetik, dinsel gibi çeşitli boyutlarını dikkate alır (Kaltsounis, 1987; MEB 2005; Quisumbing & Leo, 2005).

Bireye değer eğitimi veren ilk kurum ailedir. Anne ve babalar çocuklarının ahlaki eğitiminden birinci derecede sorumlu kurumlardır. Ailede başlayan ahlaki eğitimi belirli bir yaştan sonra okullar devralır. Okullar, bireye toplumsal değerleri öğreten bir diğer önemli kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Okullar ahlaki eğitimi birtakım değerler aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Bu süreç belirlenen kurallar doğrultusunda bilinçli ya da bilinçsizce gerçekleştirilir. Buradaki temel amaç; bireyin bağlı bulunduğu toplumun normlarını kavratmaktır. Bunun sonucunda bireyin iyi bir vatandaş olması ve karakterli bir birey hâline gelmesi amaçlanmaktadır.

Okullar, öğrencilere birtakım bilişsel hedefler sunar. Ancak bu sadece okulların görünen yüzüdür. Okullar bilişsel hedeflerin yanı sıra vatansever olmak, saygılı olmak, dürüst olmak, adaletli olmak, yardımsever olmak, sorumluluk sahibi olmak gibi birçok duyuşsal hedefi de öğrencilere vermeyi amaçlar. Duyuşsal eğitim olarak nitelendirdiğimiz bu ve buna benzer birçok değer insanlar arası sosyal ilişkileri ve kişisel çıkarları bütünleştirir. Bir bakıma insanları hayata hazırlar.

Eğitim-öğretim kurumları olan okullar, müfredatlarında açık olarak belirtilen veya belirtilmeyen birçok değeri öğrencilerine öğretmekle mükelleftir. Öğrenciler belirlenen müfredatlara göre disipline edilerek, ailede başlayan; benlik algısı, ahlak, etik, inançlar, sosyal eğilimler, takdir duyguları vb. değerler okullar aracılığıyla gelişir ve bu sayede öğrencilerin karakterleri de olumlu yönde etkilenir.

Değerler, toplumu oluşturan bireylere iyi ile kötü arasında ayırım yapmasını sağlayarak nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini belirtir. Eğitim kurumlarının genel

hedefleri incelendiğinde birçoğunun vatansever olma, temiz olma, sağlığına dikkat etme, düzenli olma, adil olma, yaratıcı olma, girişimci olma gibi birçok değer içerdiği görülmektedir (Akbaş, 2008). Dolayısıyla okullar öğretim hedeflerinin yanında eğitim hedeflerini duyuşsal olarak nitelendirdiğimiz birtakım değerler ile gerçekleştirir. Bu değerler bireylere hayatları boyunca rehberlik eder. Leming (2000)'e göre okullar var olduğu müddetçe duyuşsal eğitim olacaktır. Çünkü okullar bilginin bilgisizlikten, sosyal düzenin düzensizlikten daha değerli olduğunu öğretirler (akt: Akbaş, 2008). Kerschensteiner (1954) ise insanların oluşturduğu bütün ekiplerin değerler geliştirmesi gerektiğini ifade eder. Tüm bunlardan hareketle; değerler bireye nasıl yaşanılması gerektiğini öğretir, diyebiliriz.

İnsanlık tarihinden günümüze olumlu davranışların ve özelliklerin gelecek nesillere aktarılması, eğitim alanını ve bu işle uğraşan eğitimcileri her zaman meşgul eden bir konu olmuştur. Bireyin ait olduğu toplumun kendine özgü bir yapıya sahip olması nedeniyle, toplumlar kendi kültürüne uyum sağlayan iyi bireyi yetiştirmek için kaynağı kendi öz kültüründe aramalıdır. Dolayısıyla toplumların ve alan uzmanlarının ilk bakması gereken yer öncelikle millî kültür unsurlarıdır. Bu unsurlar kimi zaman masallar kimi zaman hikâyeler ve destanlar kimi zaman ise şairlerin kaleme aldığı şiirlerdir.

Değerler eğitimi üzerine alan yazın incelendiğinde uygulanmakta olan yenilikçi eğitim programlarıyla birlikte değerler eğitimiyle ilgili gerek Türkçe eğitiminde gerekse diğer disiplinlerde ortaya konmuş çeşitli çalışmaların (Yazıcı, 2006; Ziebertz, 2007; Yeşil ve Aydın, 2007; Hökelekli ve Gündüz, 2007; Tokdemir, 2007; Yıldız ve Çalışkan, 2007; Tozlu ve Topsakal, 2007; Ulusoy, 2007; Keskin, 2008; Akbaş, 2008; Aladağ, 2009; Yıldırım, 2009; Ersoy, 2010; Aktepe, 2010; Kunduroğlu, 2010; Yalar, 2010; Tahiroğlu, Yıldırım, ve Çetin, 2010; Yiğittir ve Öcal, 2010; 2011; Yiğittir ve Keleş, 2011; Çelikpazu ve Aktaş, 2011; Altan, 2011; Çekin, 2012; Akbaba, Kılcan, ve Çepni, 2013; Akkaya, 2014; Çifçi ve Eser-Ünalı, 2014; Sönmez, 2014; Kılcan, 2016; Çifçi, 2016; Karagöz, 2017; Kılıç ve Yılmaz, 2018;) varlığından söz etmek mümkündür. Ancak yapılan bu çalışmalar incelendiğinde çalışmaların birçoğunda değerlerin neler olduğu, nasıl ele alınması gerektiği gibi teorik konuların üzerinde durulmuş, sözlü ve yazılı edebiyat ürünlerine değerler eğitimi açısından çok az yer verilmiştir. Oysaki Türkçe öğretim programlarında yer alan değerleri edebi ürünler (masal, efsane, destan ve manzum ürünler) yoluyla genç nesillere aktarmak gençlerin millî ve manevi değerlerle donanmalarını sağlayacaktır (Yeşiltaş, 2016).

Türkçe öğretim programlarının yukarıda bahsettiğimiz amaca ulaşmasında değerlerin herhangi bir edebi ürün ile ilişkisini temel alan çalışmaların (Akkaya, 2014; Karatay, 2007; Küçük, Gedik, ve Akkuş, 2014; Sever, Memiş, ve Sever, 2015; Tahiroğlu, Kayabaşı, ve Kayabaşı, 2013) oldukça az olması sosyal bilgiler öğretim programlarında edebi ürün kullanımı açısından yapılan çalışmaların özellikle masallar açısından negatif bir tablo oluşturması (Kaymakçı, 2013) yaptığımız bu çalışmanın şekillenmesine olumlu bir katkı sağlamıştır.

Bu bağlamda Türk millî kültürü içerisinde önemli bir yer tutan ve iyi değerlerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan başta masal, destan, efsane, halk hikâyesi gibi millî kültür unsurlarının yanı sıra Türk milletine atfedilen Orhun Yazıtları, Divanu Lügati't Türk, Kutadgu Bilig gibi kült kaynaklar da bulunmaktadır. Bunun haricinde Türk tarihinde ahlak ve değer kavramları üzerine yazılmış eserlerden yola çıkarak Anadolu sahası Türk masalları, Anadolu sahası Türk destanları, Anadolu halk hikâyeleri de değerler eğitimi açısından oldukça önemlidir. Biz mevcut çalışmamızda Anadolu sahası dışından olan Özbek masallarını ele aldık.

Yapmış olduğumuz çalışmada Özbek masalları MEB'in belirlemiş olduğu on kök değer; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik açısından incelenmiştir. Bu incelemeyi yaparken yöntem bölümünde açıklayacağımız betimsel analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Bu çalışmayla birlikte Türkçe öğretiminde değerlerin öğrencilere kazandırılmasında kullanılacak olan masalların çeşitliliği artacak ve Anadolu sahası dışındaki Türk masalları da Türk eğitim sistemine entegre edilebilecek ve genç nesillerin eserin vücut bulduğu coğrafyadan bağımsız olarak aynı atadan geldiklerini aynı millete mensup olduklarını anlamalarına da katkı sağlayacaktır.

AMAC

Bu çalışmanın amacı, Özbek masallarının, MEB'in belirlemiş olduğu Türkçe Dersi Öğretim Programında yer alan 10 “kök değer” (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) üzerinden incelemek ve Özbek masallarındaki değer unsurlarını sınıflandırıp bunların Türkçe öğretimindeki önemini ortaya koymak ve Türk eğitim sistemine entegre edilebilmesine katkı sağlamaktır.

YÖNTEM (METHOD)

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili bilgiler alt başlıklar hâlinde yer almaktadır.

Bu çalışma nitel araştırma deseninde tasarlanmıştır. Araştırmada veri toplama amacıyla doküman analizi tekniğinden faydalanılmıştır. Bu yöntemde, araştırılması amaçlanan olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan ve tek başına da veri toplama aracı olarak kullanılabilen bir veri toplama yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Yöntem; “belgesel gözlem”, “var olan kayıt ya da belgelerin veri kaynağı olarak sistemli incelenmesi”, “kitaplık araştırması” ve “belge taraması” olarak da adlandırılmaktadır (Karasar, 2010). Bu yöntem diğer araştırma modelleriyle mukayese edildiğinde daha az maliyetli ve aynı zamanda detaylı incelemelere imkân sağlamaktadır (akt: Kılıç ve Yılmaz, 2018).

Araştırmada veri toplama aracı olarak Hüseyin Baydemir'in hazırlamış olduğu “Özbek Halk Masalları” adlı kitabından doküman analizine kaynaklık eden 30 masal incelenmiştir. Bu masal kitabında toplam 70 masal yer almaktadır. Çalışmada incelenen her bir masala numara verilmiştir. İncelenen masallar ve masalların numaraları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. *İncelenen Masallar*

MASAL NUMARASI	MASAL ADI
M-1	Kör Gözü Açan Kız
M-2	Baba Vasiyeti
M-3	Hatem
M-4	Yarıtaş
M-5	Yanar Taş
M-6	Cariye Kız
M-7	Bedel Batır
M-8	Altın Balık
M-9	Yılan Ağa
M-10	Kameray
M-11	Misafir Bey
M-12	Şerzad ile Gülşad
M-13	Köle Çocuk
M-14	Pehlivan Rüstem
M-15	Gülikahkah
M-16	Bünyad Pehlivan
M-17	Ahmetler
M-18	Bülbüligöya
M-19	Akıllı Kız
M-20	Ayper
M-21	Çinniay ile Bahtiyar
M-22	Ala Taylı Çocuk
M-23	Üç Kardeşin Hikâyesi
M-24	Su Kızı
M-25	İlimhan
M-26	Hasan ile Hurilika
M-27	Kılıç Batır
M-28	Melike-i Birmiskal
M-29	Hurşit ile Leyla
M-30	Adilbek ile Hurrembek

Veri Toplama Araçları ve Süreçleri (Research Instruments and Processes)

Çalışmada veriler, Hüseyin Baydemir tarafından hazırlanan “Özbek Halk Masalları” adlı kitaptan elde edilmiştir. Çalışmada Özbek masallarının incelenmesinin ana nedeni; Özbek masallarının Türk eğitim sistemine ve Türk halkının değerlerine uygunluğunun araştırılması ve MEB’in belirlemiş olduğu 10 “kök değer”in (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) ne ölçüde yer aldığını tespit etmektir. Bu bağlamda, eserde anlatılan masalların MEB’in belirlemiş olduğu 10 kök değere ilişkin bilgiler sunacağı düşünülmektedir. Kitapta yer alan masallar, Türkçe öğretim programında yer alan 10 kök değer göz önüne alınarak doküman analizi yöntemiyle incelenmiş ve masallarda tespit edilen değerler araştırmanın bulgular bölümünü oluşturulmuştur.

Verilerin Analizi (Data Analysis)

Çalışmada elde edilen veriler nitel veri analiz yöntemlerinden olan betimsel analiz yaklaşımına göre incelenmiştir. Betimsel analiz yaklaşımda, elde edilen veriler araştırmacının daha önceden belirlediği temalara göre özetlenir ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmacının elde ettiği veriler araştırma konusunun ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebilir. Bununla birlikte araştırmacı, gözlem ve inceleme sırasında kullandığı sorular

yoluyla da çalışmasını sunulabilir. Betimsel analiz yaklaşımda araştırmaya konu olan incelemelerden toplanan verilerin orijinal hâline sadık kalınması gerekmektedir. Bu bağlamda elde edilen verilerden doğrudan alıntılara sıklıkla başvurulmaktadır (Kılcan, 2016). Çalışmamızda betimsel analiz neticesinde ulaşılan sonuçlar yine betimsel olarak sunulmuş ve ilgili masallara ait kısımlar doğrudan alıntılarla aynen aktarılmıştır. Bunun sonucunda çalışmanın bulgular kısmı meydana gelmiştir. Çalışmada Özbek masallarında yer alan değerlere ait herhangi bir frekans ve yüzde hesaplaması yapılmamıştır. Çalışma kapsamında örnekleme oluşturan 30 Özbek masalı MEB'in belirlemiş olduğu 10 "kök değer" başlıkları altında incelenmiştir. Tespit edilen 10 kök değerini hangi masalarda yer aldığı Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Değer Tespit Çizelgesi

DEĞERLER	DEĞERİN GEÇTİĞİ MASAL
Adalet	M-4, M-20, M-25, M-26, M-30
Dostluk	M-3, M-7, M-8, M-11, M-17, M-24, M-27, M-28, M-29
Dürüstlük	M-5, M-8, M-11, M-17, M-18
Öz Denetim	M-4, M-5, M-9, M-11
Sabır	M-4, M-5, M-7, M-11, M-18
Saygı	M-7, M-11, M-17, M-22
Sevgi	M-1, M-2, M-10, M-23, M-25
Sorumluluk	M-6, M-11, M-12, M-15, M-16, M-21, M-26
Vatanseverlik	M-13, M-14, M-21
Yardımseverlik	M-1, M-3, M-6, M-13, M-14, M-19

Tablo 2'de görüldüğü üzere 30 Özbek masalında MEB'in belirlemiş olduğu 10 "kök değer" tespit edilmiştir. Tablo 2'de dikkat çeken bir diğer unsur; bir masalda birden fazla değer yer almasıdır. Bu durum masalların birden fazla değere sahip olabileceğini ifade etmekte, dolayısıyla değer aktarımı için sözlü ve yazılı edebiyat ürünlerinin özellikle de masalların önemini göstermesi açısından oldukça önemlidir. İncelediğimiz 30 Özbek masalı içerisinde en fazla rastlanan değer 9 masalda yer alan dostluktur. Bu değeri 7 masalda yer alan sorumluluk, 6 masalda yer alan yardımseverlik, 5 masalda adalet, dürüstlük, sabır, sevgi, 4 masalda öz denetim, saygı, 3 masalda ise vatanseverlik değeri takip etmektedir.

BULGULAR (FINDINGS)***Dostluk***

Tüm dünya milletlerinin masallarında yer alan en önemli değerlerden biri dostluktur. Dost, insanı yalnızlıktan kurtaran, sefasını ve cefasını paylaştığı yol arkadaşıdır. İncelediğimiz Özbek masallarında en çok rastladığımız dostluk değeri; arkadaşlığa ve dostluğa önem vermeyi, birbirine güvenmeyi, paylaşmayı ve yardım etmeyi vurgulamaktadır. Bu bağlamda ele aldığımız 30 Özbek masalının dokuzunda bu değer işlenmiştir. Dostluk değerini vurgulayan ilgili masalardan örnekler aşağıda yer almaktadır.

"...Hatem, şehzade İbrahim'i iyileştirecek ilacı almak için ejderhayı öldürür." M-3

"...Belder Batır yolda rastladığı kolsuz ve kör adamlarla arkadaş olup aynı kalede yaşamaya başlarlar, birbirlerine yardım ederler." M-7

"...Balıkçı yiğit gözlerini açtığı anda neresi olduğunu bilemediği bir adada yatıyormuş. Yanında onu kurtaran güçlü, genç bir yiğit duruyormuş. "Aç gözlerini dostum." demiş. Onlar arkadaş olmuşlar. Arkadaşlar bir elmanın iki yarısı gibiymişler." M-8

“...Koldaş ile yoldaş aynı evde kalan çok iyi arkadaştır.”M-11

“...Ahmetcan, yolda rastladığı Ahmet Koşucu, Ahmet Okçu, Ahmet Üşüyen ve Ahmet Sıçan ile arkadaş olur. Arkadaşları onun her türlü sıkıntısına yardım eder.” M-17

“...Şehzade Tursunbek ile akıllı vezirin oğlu Gayret çok iyi dosttur. Gayret her seferinde Tursunbek’e yardım eder.” M-24

“...Kılıç Batır yolda rastlayıp güreştiği dokumacı, demirci ve sucuyla arkadaş olur.” M-27

“...Şehzade Ahmetbek, yolda rastladığı Ahmet Düşünür, Ahmet Tekadım ve Ahmet Yayı ile arkadaş olur. Arkadaşları ona yardım eder.” M-28

“...Hurşit ile Leyla bir kuru üzüm bile bulsalar bölüşüp yerler.”M-29

Sorumluluk

Sorumluluk değerini konu alan masallara baktığımızda, masal kahramanları bazen aile büyüklerinin bazen de masaldaki yardımcı kahramanların tavsiyeleri sonucunda sorumluluk almaktadırlar. Masal kahramanları aldıkları sorumluluk(lar) sayesinde kimi zaman başlarını beladan kurtarmış kimi zaman da uydukları tavsiyeler sonucunda yaşadıkları zor ve sıkıntılı durumlardan kurtuldukları görülmüştür. Sorumluluk değerine rastladığımız “Cariye Kız”, “Misafir Bey”, “Şerzad ile Gülşad”, “Gülukahkah”, “Bünyad Pehlivan”, “Çinniay ile Bahtiyar” ve “Hasan ile Hurilika” adlı masalarda, masal kahramanlarına verilen birtakım sorumluluklar aileleri yahut yaşça tecrübeli büyükleri tarafından verilmiştir. Aldığı sorumlulukları yerine getiren kahramanlar masalın sonucunda ödüllendirilmiştir. Bahsi geçen masalarda sorumluluk değeri ile ilgili alıntılar aşağıda gösterilmiştir.

“...Yaşlı adam, bataklıkta bulduğu kör kızını evine götürerek evlat edinir.” M-6

“...Adam ölmeden önce büyük oğlunu yanına çağırır ve: “Oğlum, benim bu dertten kurtulmam zor. Bahçedeki elmanın altına gömdüğüm bir kap altınım var. Kardeşlerin henüz küçük, onlar paranın kıymetini bilmezler. Sen büyüdün, her şeye aklın eriyor. Bu altını al, kardeşlerin büyüyüp ellerinden iş gelince onlara yardım edersin. Benim yerime onlara babalık yap” diye nasihatte bulunur.” M-11

“...Sorumluluk sahibi bir mahkûm yeni doğan çocuğa ölü annesini emzirtir, gördüklerini bir kağıda yazarak çocuğun boynuna asar. Masal kahramanlarından Saidkervan da çocuğu evlatlık edinerek büyütür.” M-12

“...Balıkçı, ırmakta bulduğu sandıktan çıkan altın saçlı oğlanı evine götürür ve büyütür.” M-15

“...Hiç çocukları olmayan adamla karısı kapılarının önünde bir bebek bulurlar ve onu evlat edinip büyütürler. Aynı karı koca, masal kahramanlarından Bünyad’ın bulup getirdiği kızını da evlat edinirler.” M-16

“...Çinniay’ın babası ölmüştür ve ailesine kendisi bakmaktadır.”M-21

“...Anne ve babaları ölünce Hurilika’ya kandeşi Hasan bakmaya başlar.” M-26

Yardımseverlik

Yardımseverlik değerini konu alan masalarda hayvanın ya da doğaüstü güçleri olan bir varlığın insana yardım etmesi söz konusudur. İncelediğimiz Özbek masallarında yardımseverlik değeri en çok rastlanan üçüncü değer konumundadır. “Kör Gözü Açan Kız” adlı ilk masalda ejderhanın ve masal kahramanının birbirlerine karşılıklı yardımları söz konusudur. “Hatem” isimli ikinci masalda ise masal kahramanı Hatem’in üç genç yiğide ve padişah kızına yardımı dikkat çekmektedir. “Cariye Kız” isimli masalda masal kahramanı Gülçehre’nin ayaklarına diken batan bir yiğide yardımı görülmektedir. “Köle Çocuk”, “Pehlivan Rüstem” ve “Akıllı Kız” adlı masalarda da yukarıdaki yardımlara benzer yardımlar söz konusudur. Bu değeri ele alan

masallardan alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

“...Rum iline doğru yola çıkan kızın kervanına yolda ejderha saldırır. Ancak kız ejderhayı umursamaz bunun üzerine ejderha sebebini sorunca kız, “Sen açsın, acıdım.” diyerek ejderhaya yardım eder. Ejderha da bu olay üzerine kızı gideceği yere hızlıca ulaştırır.” M-1

“...Hatem, şehirden çıkıp kızların beklediği mağaraya doğru yola koyulmuş. Mağaraya bir günlük yol kaldığında bir suyun kenarında üstleri başları yırtılmış, ayakları nasır bağlamış üç genç yiğidin yatıp uyduklarını görmüş. Hatem: “Ben bu yiğitlerin hâl ve ahvallerini bileyim, eğer elimden gelirse yardım edeyim.” diye düşünmüş.” M-3

“...Hatem, padişahın kızını ejderhadan kurtarmak istemiş. Ancak padişah Hatem’e acımış ve “Sen çok zayıfsın, yapamazsın.” demiş. Hatem; “Merdin işi muhtaçlara yardım ve çaresizleri zor durumdan kurtarmaktır. Ben başımıza gelen bir felaketi iştmiş bulunuyorum. Sizleri ejderhadan kurtaramadan bu şehirden gitmek istemiyorum. Bana izin verin.” demiş.” M-3

“...Günlerden bir gün Gülçehre vadide lale toplayıp yürürken ağaçların arasında bir kale görmüş ve kaleye girmiş. Kalenin kapısı birden kapanmış. Bunun üzerine Gülçehre kaledeki odaları gezmeye başlamış. Işık yanan bir odaya girmiş. Odada bir yiğit boylu boyunca yatıyormuş. Yiğidin ayaklarında iğneler doluymuş Gülçehre hemen yiğidin ayaklarındaki iğneleri çıkarıp yara yerlerine de merhem sürmeye başlamış.” M-6

“...Kurduğu şehrin padişahı olan köle oğlan fakir insanlara altın, mücevher ve elbiseler verir.” M-13

“...Büyücü adam serçeye dönüşerek Zal’ın yanına gider ve padişah ile adamlarının deve esir düştüğünü anlatır.” M-14

“...Oğlanın akıllı büyücü karısı, padişah ile saklambaç oynayan kocasına yardım eder ve oğlan padişah olur.” M-19

Adalet

Adalet değerini konu alan masalarda, masal kahraman(lar)ının maruz kaldığı, adil olmayan bir olay karşısında duyduğu rahatsızlıkları veya yaşanan bir olaydan dolayı adil davranılması ve sonrasında tüm tarafların mutluluklarından bahsedilmektedir. “Yarıtaş”, “Ayper”, “İlimhan”, “Hasan ile Hurilika” ve “Adilbek ile Hurrembek” adlı masallar adalet değerinin göze çarptığı masallardır. Masalarda geçen adalet değeri ile ilgili alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

“...Gülnare’yi havuzdan kurtaran padişah Bekayim’in ve doktorun yaptığı tüm kötülüğü öğrenmiş. Bunun üzerine padişah: “Bunları kırk atın kuyruğuna bağlayıp çöle sürün.” diye buyurmuş. Ancak Bekayim padişahın adamlarının elinden kurtulmuş ve hançerini padişaha saplayıp onu öldürmüştü. Padişahın adamları Bekayim’i tekrar yakalayıp hükmü yerine getirmişler. Halk da Gülnare’ye “Gülnare, sen adaletli hükümdarımız ol!” diye bağırmaya başlamış.” M-4

“...Hüsenbay bir çobanın kızıyla evlenmiş. Memleketi adaletle ve akıllıca yönetmiş, murat ve maksadına ermiş.” M-20

“...Adilhan padişahı adaletli birisidir.” M-25

“...Padişah adil ve merhametli birisidir.” M-26

“...Adilbek, ağabeyi Hurrembek’in aksine memleketi adaletle yönetir.” M-30

Dürüstlük

Dürüstlük değerini konu alan masalara baktığımızda, masalarda yer alan kahramana diğer kahraman(lar)ın dürüst davranmadıkları, yalan söyledikleri görülmektedir. Bunun sonucunda dürüst olan kahraman(lar)ın masalın sonunda kazanan taraf oldukları, masal kahramanının sergilediği dürüstlükten dolayı masalın sonunda isteğine kavuşması veya ödüllendirilmesi, masalın kötü kahramanlarına karşı üstünlük kurması konu edinilmektedir. İncelediğimiz Özbek masallarında

bahsettiğimiz bu durum açıkça görülmektedir. “Yanar Taş” isimli ilk masalda yalan söyleyen kadın dürüst davranan kız karşısında masalın sonunda kaybeder, dürüstlük kazanır. “Altın Balık” adlı masalda yakaladığı balığı göle bırakan çocuğun dürüstlüğü görülmektedir. “Misafir Bey”, “Ahmetler” ve “Bülbüligöya” adlı masalarda ise dürüstlük değeri oldukça baskın bir değer olarak öne çıkmaktadır. Öyle ki masal içinde masalın anlatıldığı Misafir Bey masalı dürüstlük katmerli olarak okuyucuya hissettirmektedir.

“...Yiğit, kızın söylediklerinin doğru olduğunu anlayınca kötü kadını kovar ve onunla evlenir.” M-5

“...Eski zamanlarda Laçim şehri padişahı rüyasına giren altın balığı bulmaları için dört bir yana haber salmış. Fakir bir balıkçı bu haberi duymuş ağını nehre atmış ve altın balık ağına takılmış. Balığı gören adam oğluna; “Oğlum balığa göz kulak ol, ben padişaha haber verip geleyim.” demiş. Adam gitmiş balık, çocuğa yalvarmaya başlamış. “Padişah beni öldürecek, beni bırak.” demiş. Bunun üzerine çocuk balığa acıyıp balığı serbest bırakmış. Padişah balığı almaya gelince; “Hani balık?” demiş. Çocuk; “Çok güzeldi, acıyıp ırmağa bıraktım.” demiş.” M-8

“...Bilinmeyen adam Koldaş’a; “Beş altı öküz ile toprağı süren çiftçi, buğdaylar yeşerdiğinde veya başaklanarak rüzgârda dalgalandığında çok neşeleniyor olsa gerek, doğru mu?” diye sormuş. Koldaş cevap vermemiş. Bilinmeyen adam bunun gibi birkaç soru daha sormuş ancak Koldaş yine hiçbirine cevap vermemiş. Nihayet bilinmeyen adam Koldaş’ın mesleği olan çobanlıkla ilgili bir soru sormuş. Koldaş dile gelip; “Kurban olayım kardeş, siz bana mesleğim olmayan işleri sordunuz. O işleri bilmediğim için ses çıkarmadım.” demiş ve bilinmeyen adamın sorduğu soruyu cevaplamış.” Masalın devamında; bilinmeyen adam Koldaş’a bir masal anlatmak istemiş. Masalda geçen unsurlar konumuz açısından dikkate değerdir. Masal içinde anlatılan masalda yine dürüstlük değeri ön plana çıkmaktadır. Masala göre; “Eski zamanlarda bir yiğit ve kız okul zamanından birbirlerine âşık olurlar. Yıllar sonra evlenmeye karar verirler ve yiğit ailesini kızı istemek için gönderir. Ancak kızın ailesi kızlarını bu yiğide vermeyip başka biriyle evlendirirler. Kız evlenmeden önce yiğidin yanına giderek onunla vedalaşmak ister. Yiğit ise; “Düğün gecesi yanıma gel, seninle o zaman vedalaşıp helalleşeceğim.” der. Bunun üzerine kız düğün gecesi olayı kocasına dürüst bir şekilde anlatır. Kocasını da bu duruma izin vererek vedalaşıp gelmesini söyler. Kız sevdiği yiğitle vedalaşmak üzere onun evine gider. Ancak yiğidin niyeti kötüdür. Kızı karşısında görünce nasıl geldiğini sorar. Kız durumu anlatınca yiğit ona kötülük yapmaktan vazgeçer.” M-11

“...Ahmetcan, koyunlara bakarken her gün bir koyun eksilmekteymiş. Dördüncü gün çok sinirlenmiş ağıldaki kurt izleri görmüş ve kurdu bulmak için yola çıkmış. Ahmetcan giderken önüne büyük bir kurt çıkmış. Bu kurt kurtların padişahıymış. Ahmetcan, kurda selam vermiş. Bunun üzerine kurt “Ey insanoğlu eğer selam vermeseydin seni yutardım.” demiş. Ahmetcan kurda; “Ey aç kurtların padişahı, korkak değil, mert bir adamın oğluyum. İsmim Ahmetcan, Süleyman kalesinde kalıyorum. Dişi bir kurt beş günde beş koyunumu yedi. Onun için geldim.” demiş. Kurt, “Madem korkmadan geldin, dürüstçe ne istediğini söyledin ben de sana istediğin dişi kurdu vereceğim. Ona ne istersen yap.” demiş.” M-17

“...Maymun, kızların ikisini de padişaha göstererek dürüstlük örneği sergiler.” M-18

Sabır

Acı, yoksulluk, haksızlık, kayıp vb. durumlar karşısında ses çıkarmadan bekleme olarak tanımlayabileceğimiz sabır kavramı hemen hemen tüm masalarda yer almaktadır. Masalarda, masal kahramanının gösterdiği sabır neticesinde bir mükafata ulaştığı görülmektedir. Bu mükafat kimi zaman masal kahramanına üzüntü veren bir durumun ortadan kalkmasıyla kimi zaman da masal kahramanının çok istediği bir şeye ulaşmasıyla kendini göstermektedir. Masallara yansıyan sabır sonucunda ödüllendirme olayı atasözlerimizde de kendine yer bulmuştur. “Beklemesini

bilenin her şey ayağına gelir, Genişlik, sabırdan doğar, Ehil olmayanlara sabretmek ehil olanları parlatır, Sabır, demir kalkandır, Kim sabrederse rızkı gelir ona, Az sabırda, çok keramet vardır, Sabreden derviş muradına ermiş, Sabrın sonu selamettir.” Bunlar gibi onlarca atasözü sabrın önemini ve sonucunda mükafatı vurgulamaktadır. İncelediğimiz masallarda sabır değerini konu edinen masallar şunlardır:

“...Gülnare ve Aymana küçükken anadan yetim kalmışlar. Bir gün Aymana babasına; “Baba, baba anne getir.” demiş. Bunun üzerine babası bir kadınla evlenmiş. Ancak bu kadın Gülanere ve Aymana’ya çok zulüm ediyormuş. Gülnare ve Aymana uzun süre bu zulme dayanmış.” M-4

“...Gülçehre yiğidin ayağındaki iğneleri çıkarırken çok yorulmuş. O sırada yoldan geçmekte olan bir kervandan köle satın almış ve köle kadına; “Şu iğneleri çekip dur ben biraz dinleneyim.” demiş. Böyle dedikten sonra uykuya dalmış. Kadın iğneleri çıkarmasıyla yiğit uykudan uyanmış. “Ben sizi ölümden kurtardım.” demiş. Köle kadın. “Bu kim?” diye sormuş yiğit. Köle kadın da “Cariyem” cevabını vermiş. Kötü kadın Gülçehre’yi dürtüp uyandırmış. “Civanmert, ben seni boşuna mı satın aldım. Yeter uyuduğun. Kalk iş gör!” diye azarlamış. Gülçehre olanlara mecburen uzun bir süre ses çıkarmamış. Ancak sonunda yiğit köle kadının yalan söylediğini anlamış. Gülçehre’den af dileyerek onunla kırk gün kırk gece düğün yaparak evlenmiş.” M-5

“...Bedel Batır tarafından devletlerden kurtarılan Akkız, Bedel Batır’ın büyük ağabeyiyle evlendirilmeye karşı çıkar ve Bedel Batır’ın gelmesini bekler.” M-7

“...Koldaş ve Yoldaş adında iki dost varmış. Yoldaş gördüğü rüyasını Koldaş’a satmış. Koldaş, bu rüya üzerine Yoldaş’ın yanından ayrılarak yollara düşmüş. Rüyanın geçtiği yere gelmiş. Burada tanıştığı peri kızıyla evlenmiş. Daha sonra karısının sözünden hiç çıkmayarak kötü padişahın sarayında çalışmaya başlamış. Aradan zaman geçmiş. Padişah Koldaş’ın karısıyla evlenmek için türlü hilelere başvurmuş. Ancak Koldaş aklıyla padişahı alt etmiş ve ülkenin tahtına oturmuş. Aradan yıllar geçmiş ve yakın arkadaşı Yoldaş’ı da yanına aldırıp valilik vermiş karısının kız kardeşiyle evlendirmiş.” M-11

“...Melike, tuzaga düşürülen küçük şehzade gelinceye kadar yemez, içmez ve gülmez.” M-18

Sevgi

Masallar sevgi değerini en güzel aktaran yazılı ve sözlü edebiyat ürünleridir. Bu bağlamda incelediğimiz Özbek masallarında sevgi değeri aileye, anne-babaya, olan sevgi “Kör Gözü Açan Kız” ve “Baba Vasiyeti” adlı masallarda, sevgiliye veya kocaya olan sevgi kavramı ise “Kameray” ve “İlimhan” adlı masallarda görülmektedir. İncelediğimiz masallarda dikkatimizi çeken bir diğer sevgi kavramı ise kayınbabanın damadına olan sevgisidir. “Üç Kardeşin Hikâyesi” adlı masalda padişah olan kayınbaba en küçük damadını diğer damatlarından daha çok sevmektedir. Sevgi değerinin geçtiği masallardan yaptığımız alıntılar şu şekildedir:

“...Kız, gözü kör olan babasına “Gözümün akı karası babacığım, ben hizmetine hazırım. Rum şehrine gitmeme izin ver.” diyerek babasının gözüne şifa olacak ilacı korkusuzca almaya gider.” M-1

“...Bir adamın üç oğlu varmış. Öleceği zaman büyük oğlunu çağırıp: “Oğlum ben ölünce mezarımın başında üç gün nöbet tutar mısın?” demiş. Oğlu: “Hayır, ben nöbet tutamam.” demiş. Aynı soruyu ortanca oğluna da sormuş ondan da aynı cevabı almış. Bu sefer aynı soruyu küçük oğluna sormuş küçük oğlu ise; “Baba, üç gün değil yüz gün de deseniz nöbet tutarım.” demiş.” M-2

“...Şehzade, Akbilek perinin resmini görünce ona âşık olur ve kızı almak için sefere çıkar.” M-10

“...Kamernisa kocasının arkasından İrem memleketine gider ve kocasını kölelikten kurtarır o memleketin hükümdarı yapar.” M-10

“...Üç kardeşe kızını veren padişah, küçük damadını daha çok sever.” M-23

“...İlimhan rüyasında başka bir memleketin padişahının kızı olan Kurvancan’ı görür ve ona âşık olur. Kızı almak için babasıyla birlikte onun memleketine giderler.” M-25

Öz Denetim

İnsanın kendini kontrol etme mekanizması olarak ifade edebileceğimiz öz denetim, daha iyiye ulaşmak için kişinin tepkilerini ve davranışlarını denetleyip kısıtlayan bir otokontroldür. Masal kahramanları davranışlarını kontrol ederek veya kısıtlayarak tıpkı sabır değerinde olduğu gibi bir mükafata ulaşır. Ele aldığımız masalarda öz denetim değeri dört masalda işlenmiştir. Bu masalarda kahramanlar davranışlarını kontrol altında tutmuş ve masalın sonunda ödüllendirilmişlerdir. İlgili masalardan yaptığımız alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

“...Üvey anne, delikanlı oğluyla Gülnare’nin evine gelmiş. “Gürültü yapmayın!” diyerek, oyun oynayan Gülnare ile Aymana’ya kızmış. Kızlar selametleri için dudaklarını ısırıp ses çıkarmıyorlarmış.” M-4

“...Gülçehre yiğidin ayağındaki iğneleri çıkarırken çok yorulmuş. O sırada yoldan geçmekte olan bir kervandan köle satın almış ve köle kadına; “Şu iğneleri çekip dur ben biraz dinleneyim.” demiş. Böyle dedikten sonra uykuya dalmış. Kadın iğneleri çıkarmasıyla yiğit uykudan uyanmış. “Ben sizi ölümden kurtardım.” demiş. Köle kadın. “Bu kim?” diye sormuş yiğit. Köle kadın da “Cariyem” cevabını vermiş. Kötü kadın Gülçehre’yi dürtüp uyandırmış. “Civanmert, ben seni boşuna mı satın aldım. Yeter uyuduğun. Kalk iş gör!” diye azarlamış. Gülçehre olanlara mecburen uzun bir süre ses çıkarmamış. Ancak sonunda yiğit köle kadının yalan söylediğini anlamış. Gülçehre’den af dileyerek onunla kırk gün kırk gece düğün yaparak evlenmiş.” M-5

“...Kız, güvercine dönüşüp giden kocasını bulmak için çok uzun bir sefere çıkar ve sonunda kocasına bulur.” M-9

“...Oğlanın sevdiği kız başka birisine verilir. Kız, anne ve babasından korktuğu için ses çıkaramaz. Ancak masalın sonunda gerçekler ortaya çıkar ve oğlan sevdiği kızla evlenir.” M-11

Saygı

İncelediğimiz Özbek masallarında saygı değerini konu almış dört masal bulunmaktadır. Bu masalardan “Bedel Batır”, “Misafir Bey” ve “Ahmetler” adlı masallar küçük kardeşin ağabey(ler)ine gösterdiği saygıyı konu edinmektedir. Saygı değerine rastladığımız son masal ise babasının vasiyeti üzerine baba mesleğini devam ettiren evladı konu edinmektedir. “Alataylı Çocuk” isimli masal evladın, babasının vasiyetine ve mesleğine saygıyı konu edinmektedir.

“...Üç oğul yola çıkmışlar. Onlar çok yürümüşler. Bir ara yol üçe ayrılmış. Küçük kardeş ağabeylerine “Siz benden büyüksünüz siz seçin.” demiş. Büyük ağabey, “giden gelir” yoluna, ortanca ağabey “ya gelir ya gelmez” yoluna, küçük kardeş de “asla gelmez” yoluna gitmiş.” M-7

“...Adam ortanca oğlunu çağırır: “Oğlum, bahçedeki elmanın altına gömdüğüm bir kap altınım var. Ağabeyin büyük, onun elinden iş gelir. Kardeşinse henüz küçük, o paranın kıymetini bilmez. Sen bu altını al, ağabeyin ile kardeşine yardım et. Ağabeyinin sözünden çıkma, benim yerimde onu gör, saygıda kusur etme. Küçük kardeşinizi iyi terbiye ediniz, onu okutunuz.” demiş.” M-11

“...Eski zamanlarda bir adam yaşıyormuş. Onun iki oğlu varmış. Büyüğünün adı Yusufcan, küçüğünün adı Ahmetcan’mış. Babaları öldükten sonra Yusufcan, kardeşi Ahmetcan’a; “Ey kardeş, rahmetli babamız dünyadan göçtü, bizler yetim kaldık. Şimdi ben babamın yemeğini vereyim, sen de gidip yılıklara göz kulak ol, koyunları otlat.” demiş. “Peki ağabey.” demiş Ahmetcan.” M-17

“...Kemgep’in babası odunculuk yapmaktadır. Adam öldükten sonra vasiyeti üzerine Kemgep de bir süre odunculuk yapar.” M-22

Vatanseverlik

Vatanseverlik değeri masallarda en az rastlanan değerdir. Zira masallar evrenseldir. Dolayısıyla bu değeri ele alırken bunu göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Edward Tylor’ın öncüsü olduğu ve 19. yüzyılda ortaya atılan *gelişme kuramına* göre; insan ruhunun her yer de aynı olduğu ve zaman içinde birbirinden habersiz olarak benzer ürünler ortaya koyacağı ifade edilmektedir. Çocuksuz çiftlerin elma yiyerek çocuk sahibi oldukları motifi birçok ilgisiz coğrafyada aynıdır (Çobanoğlu, 2015). Bununla birlikte Dede Korkut anlatıları ile İlyada ve Odysee arasındaki benzerlikler de bu kuramı destekler mahiyettedir. Tüm bu durumlar bize masallardaki evrenselliği kanıtlayıcı mahiyettedir. Dolayısıyla masallarda tek bir vatandan söz etmek pek mümkün değildir. Ancak tüm bunlara rağmen masalı derleyen yahut masal anası dediğimiz masal anlatıcıları, anlattıkları veya derledikleri masallara kendilerinden bir şeyler katmışlardır. İşte bu durum Özbek masallarında da az da olsa vatanseverlik değeriyle kendine yer bulmuştur. İncelediğimiz 30 Özbek masalı içerisinde vatanseverlik değeri üç masalda görülmekte ve en az işlenen değer konumundadır. “Köle Çocuk”, “Pehlivan Rüstem” ve “Çinniay ile Bahtiyar” adlı masallarda vatanseverlik değeri göze çarpmaktadır. Masal kahramanları vatanseverlik değerini vurgularken ata vatanımız, güzel vatanımız gibi kelimeler kullanmışlardır. Vatanseverlik değerini vurgulayan masallardan yaptığımız alıntılar aşağıda yer almaktadır.

“...Şehir şehir gezip verdiğiniz şeylerle ticaret yapıp gelelim. O şehirlerdeki yoksul, hünerli kişileri de alıp gelelim. Verdiği malları alarak ata vatanımıza dönüp gitsek, bizi nereden bulacak.” M-13

“...Dönüş şerefine yedi gün düğün demek kurulmuş. Şimdi hiç kimse altın için başka memlekete gitmez olmuş. Onlar kendilerinin sevimli, güzel vatanlarının, bitmez tükenmez altın kaynağı olduğunu yeni anlamışlar.” M-14

“...Düğünden sonra Bibihalfa, padişahın huzuruna çıkıp: “Ey padişahım, artık bana izin verirseniz melikeyi alıp kendi vatanıma gideceğim. Bu mutluluktan annemi ve babamı haberdar edeyim, onları sevindireyim” diye ricada bulunmuş. Padişah: “Var yok bir tanecik çocuğum var. Onu da alıp gitme, beni üzüntüde bırakma. Burada kal, benim yerime padişah ol. Ben iyice yaşlandım. Sana vezir olarak hizmet ederim.” demiş. Bibihalfa razı olmamış. “İşiniz düştüğünde dönüp gelirim. Şimdi bana izin verin!” demiş.” M-21

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER (DISCUSSION, CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)

Masallar, çocuk gerçekliğini içinde barındıran ve gerçekleri çocuklara eğlendirici yönüyle öğreten türlerin başında gelmektedir. Masallar, çocukların hayal dünyasını, duygu ve düşüncelerini hayata geçiren, çocuklarda estetik ahlakın ve güzelliğin gelişmesini sağlayan anlatılardır. Çocuklara toplum olma bilincini ve evrensel değerleri öğreten sözlü ve yazılı halk edebiyatı ürünleri olarak değerler eğitimi açısından öne çıkan sözlü edebiyat ürünleridir.

Hüseyin Baydemir tarafından hazırlanan Özbek Halk Masalları adlı eserde, Millî Eğitim Bakanlığının Türkçe öğretim programında belirlemiş olduğu ve doğrudan kazandırılması hedeflenen değerlere (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik) rastlanılmıştır. Bu bulgu daha önce Kılcan (2016)’ın yaptığı, “Ignác Kúnos’un 44 Türk Peri Masalı”, Akkaya (2014)’nın yapmış olduğu, “Tahir Alangu’nun Keloğlan Masalları”, Karagöz (2017)’ün yapmış olduğu “Naki Tezel’in Türk Masalları”, Kılıç ve Yılmaz (2018)’in yapmış olduğu “Fakir Baykurt’un Masalları” ve son olarak Özdemir ve Ataş (2021)’in yapmış olduğu “Van Masallarının Değerler Eğitimi ve Dil Unsurları Açısından

İncelenmesi” adlı çalışmalarda ulaşılan sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Bütün bu sonuçlar hem Türk edebiyatında hem de Dünya edebiyatında yer alan masalların çoğunda MEB’in belirlemiş olduğu on temel değer kullanıldığını göstermektedir. Öte yandan kullanılan bu değerlerin kültürel mirasa katkı sunduğu sonucuna da varılabilir.

Çalışmamızda incelenen otuz masalda en fazla rastlanan değer dostluktur. Bu değeri sırasıyla sorumluluk, yardımseverlik, adalet, dürüstlük, sabır, sevgi, öz denetim, saygı ve vatanseverlik değerleri takip etmektedir. Bu bağlamda belirttiğimiz değerleri içerisinde barındıran Özbek masallarının, Türkçe derslerinde öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerlerin öğretiminde kullanılabilirliğini söyleyebiliriz. Özbek masallarında yer alan bahsi geçen değerler sayesinde çeşitli toplumsal öğelerle masalarda karşılaşan, onların farkına varan çocuk, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygılı olmanın, insanlar arasında yardımseverliğin, toplumda adil olmanın, farklılıklara saygı göstermenin, barışın önemini sezerek, topluma ve insana karşı duyarlı yaklaşma eğilimine girecek, sorumluluk almaya daha istekli olacaktır.

Masalları okuyan çocuklar şimdiye kadar gerçek hayatta karşılaşmadığı yahut karşılaşamayacağı çeşitli toplumsal öğelerin farkına varırlar. Bahsi geçen değerler sayesinde de insan haklarına, temel özgürlüklere saygılı olmayı, sorumluluk almayı, adaletli ve dürüst olmayı, sabrı ve sevgiyi öğrenir. Bunların yanında vatanseverlik değerini barındıran masallarla da vatan sevgisini kavrar. Gerek çalışmamızın konusunu oluşturan Özbek masalları gerekse diğer masallar olsun sadece iyi değerleri konu edinmemektedir. İyi değerlerin yanında az da olsa olumsuz değerler ve olumsuz davranışlar da söz konusudur. Ortaokul çağındaki çocuklar okudukları masalların kahramanlarını örnek alıp onlar gibi davranabilirler. Bu bakımdan masalarda değerler eğitimi yapılırken kullanılan masallara ve onların içeriklerine dikkat edilmelidir. Örneğin; incelediğimiz Özbek Halk Masalları adlı eserin tamamında 70 masal yer almaktadır. Bu masalların birçoğunda astroloji, üzgün prenses, ejderha, peri, yılan, büyü, devler, aldatmalar, cadı kadın, sihirli ayna, üvey anne gibi olumsuz öğeler ve yardımcı kahramanlar bulunmaktadır. Bu durum masalın ana kahramanlarının adaletli, dürüst, yardımsever, saygılı, sorumluluk sahibi vb. özellikleri barındırmasının yanında yardımcı kahramanların sahip olduğu olumsuzluk özellikler nedeniyle istenmedik bir davranışın öğretilmesine de sebep olabilir. Dolayısıyla bu durum Türkçe öğretim programlarında hem Özbek masallarını hem de diğer masalları kullanmak isteyen öğretmenlerin ve eğitimcilerin, masal seçiminde dikkatli ve özenli davranmasını gerektirmektedir.

İncelemiş olduğumuz masalarda başka değerlerin de varlığı muhakkaktır. Ancak çalışmamız MEB’in belirlemiş olduğu on kök değeri esas aldığı için diğer değerler bu çalışmaya konu edilmemiştir. İncelenen eser MEB’in belirlemiş olduğu on kök değer bakımından masalların barındırdığı değerlerle örtüşmektedir. İncelediğimiz masalların neredeyse her birinde birden fazla kök değer yer alması Özbek masallarının değerler eğitimi bakımından zenginliğini göstermektedir. Dolayısıyla gerek ders işlenişi esnasında gerekse ders dışı çeşitli etkinliklerde Özbek masalları, Türkçe derslerinde kazandırılmak istenen hedef değere uygun olarak ders kitaplarındaki metinlere çeşitlilik getirebileceği rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca dersin ve verilmek istenen hedef değer amacına göre masal kahramanlarının özellikleri örtük program yoluyla da değer eğitimi için kullanılabilir.

KAYNAKÇA (REFERENCES)

- Ağırakça, G. P. (2012). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e mekteplerde ahlak eğitimi ve öğretimi. Doktora tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Akbaba, B., Kılcan, B. ve Çepni, O. (2013). The effect of 2011 van earthquake on 8th grade students value rankings. *Mevlana International Journal of Education (MIJE)*, Vol. 3(4), pp. 75-85.

- Akbaş O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. 6, s. 9-27.
- Akkaya, N. (2014). Keloğlan masallarında yer alan değerlerin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 2/1: 312-324. Doi: <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.170>.
- Aktepe, V. (2010). İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde “Yardımseverlik” değerinin etkinlik temelli öğretimi ve öğrencilerin tutumlarına etkisi. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Aladağ, S. (2009). İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi. Doktora tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Altan, M. Z. (2011). Çoklu zekâ kuramı ve değerler eğitimi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(4), 53-57.
- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. I, S. 3, s. 121-144.
- Baydemir, H. (2013). Özbek halk masalları. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Beill, B. (2003). İyi çocuk, zor çocuk “doğru davranışlar çocuklara nasıl kazandırılır?” (çev: Cuma Yorulmaz). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Bybee, R. W. & Sund R. B. (1990), Piaget for educators. Illinois: Waveland Press.
- Çekin, A. (2012). Değer açısından ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi kazanımları: Bir içerik analizi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S. 12(2), s. 105-119.
- Çelik, A. U. (2016). Orhun yazıtlarının sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler çerçevesinde incelenmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, S.55, s. 47-61.
- Çelikpazu, E. ve Aktaş, E. (2011). MEB 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin değer iletimi açısından incelenmesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages*, 6-2, s. 413- 424.
- Çifçi, T. (2016). Coğrafya’da değer eğitimi. Ankara: Pegem Yayınları.
- Çifçi, T. ve Eser-Ünaldı, Ü. (2014). Coğrafya öğretmenlerinin değer eğitiminin mevcut durumu ile ilgili görüş ve düşünceleri. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 6(2), 81-99.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ersoy, A. (2010). İlköğretimde değer kazanımlarının incelenmesinde karikatür kullanımı: Dayanışma değeri örneği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 79-104.
- Hökelekli, H. ve Gündüz, T. (2007). Üstün yetenekli çocukların değer yönelimleri ve eğitimleri. İçinde R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Ş. Arslan ve M. Zengin (Ed.), Değerler ve eğitimi uluslararası sempozyumu. İstanbul: DEM.
- Kaltsounis, T. (1987). Teaching social studies in the elementary school: The basics for citizenship (2nd ed.) New Jersey: Prentice Hall.
- Karagöz, B. (2017), Naki Tezel’in Türk masalları adlı kitabının değerler açısından analizi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(3), s. 534-556.
- Karasar, N. (2010). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karatay, H. (2007). Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 463-475.

- Kaya, U. (2012). 1839-1923 Tarihleri arasında Osmanlı'da ahlak eğitimi. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Kaymakçı, S. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarında sözlü ve yazılı edebi türlerin kullanım durumu. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 20, s. 230-255.
- Kerschensteiner, G. (1954). Karakter kavramı ve karakter terbiyesi (çev: H. Fikret Kanad). Ankara: Örnek Matbaası.
- Keskin, Y. (2008). Türkiye'de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: Tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Keskin, Y. (2010). Sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitiminin yeri ve önemi. *Eğitime Bakış*, 6(18), 68-72.
- Kılcan, B. (2016), Ignác Kúnos'un kırk dört Türk peri masalı adlı eserinin değerler açısından incelenmesi. *Türk Eğitim Dergisi*, 5(3), Doi: 10.19128/turje.17633.
- Kılıç, B. S. ve Yılmaz, O. (2018), Fakir Baykurt'un masallarında değer eğitimi ve masalların Türkçe eğitimine katkısı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(2), s. 1104-1125.
- Kuçuradi, İ. (1996). Açılış konuşması. İçinde, B. Çotuksöken (haz.), Felsefe Açısından Eğitim ve Türkiye'de Eğitim Seminer Bildirileri (ss. 7-11). İstanbul: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kunduroğlu, T. (2010). 4. sınıf fen ve teknoloji dersi öğretim programıyla bütünleştirilmiş "değerler eğitimi" programının etkililiğinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Küçük, B., Gedik, F.ve Akkuş, Z. (2014). Masal kitaplarının 6. sınıf sosyal bilgiler değerleri perspektifinden analizi. *Turkish Studies*, 9(2), 1071-1087.
- MEB (2005). İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4-5. Sınıflar) Öğretim Programı. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Özdemir, Haydar ve M. Sena Ataş (2021). Van masallarının değer eğitimi ve dil unsurları açısından incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 481-502.
- Quisumbing, L. R., & de Leo, J. (2005). Learning to do: values for learning and working together in a globalized world. Report prepared by The Asia Pasific Network for International Education and Values Education in Partnership with UNESCO-UNVEOK International Centre for Technical and Vocational Education and Training Sourcebook. Germany: Bonn
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: theory and empirical tests in 20 countries. İn M. Zanna (Ed.), *advances in experimental social psychology* (pp. 1-65). New York: Academic Press.
- Sever, E., Memiş, A. ve Sever, S. (2015). Pertev Naili Boratav'ın zaman zaman içinde masal kitabının değerler açısından incelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi XIV. Uluslararası Katılımlı Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu (21-23 Mayıs 2015) Özel Sayısı*. 246-263. Doi: 10.14686/BUEFAD.2015USOS0zelsayi13214.
- Sönmez, Ö. F. (2014). Atasözlerinin sosyal bilgiler programındaki değerler açısından incelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 6(2), 101-115.
- Tahiroğlu, M., Kayabaşı, O. A. ve Kayabaşı, R. G. (2013). Türk halk masallarının öğrencilerin insani değerlere yönelik tutumlarına etkisi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 6(4), 477-495. Doi:

<http://dx.doi.org/10.5578/keg.5519>

- Tahiroğlu, M., Yıldırım, T. ve Çetin, T. (2010). Değer eğitimi yöntemlerine uygun geliştirilen çevre eğitimi etkinliğinin, ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin çevreye ilişkin tutumlarına etkisi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:30, 231-248
- TDK (2011). Türkçe Sözlük (11. Basım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tokdemir, M. A. (2007). Tarih öğretmenlerinin değerler ve değer eğitimi hakkındaki görüşleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi. Trabzon.
- Tozlu, N. ve Topsakal, C. (2007). Avrupa birliğine uyum çerçevesinde değerler eğitimi. İçinde R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Ş. Arslan ve M. Zengin (Ed.), Değerler ve eğitimi uluslararası sempozyumu. İstanbul: DEM.
- Turner, T. N. (1999), *Essentials of elementary social studies*, Boston: Allyn and Bacon.
- Ulusoy, K. (2007). Lise tarih programında yer alan geleneksel ve demokratik değerlere yönelik öğrenci tutumlarının ve görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Welton, D. A. & Mallan, J. T. (1999), *Children and their World. Strategies For Teaching Social Studies*, Boston: Houghton Mifflin Company.
- Yalar, T. (2010). İlköğretim sosyal bilgiler programında değerler eğitiminin mevcut durumunun belirlenmesi ve öğretmenlere yönelik bir program modülü geliştirme. Yayınlanmamış doktora tezi. Mersin Üniversitesi. Mersin.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 19, s. 499 - 532.
- Yeşil, R. ve Aydın, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 65-84.
- Yeşiltaş, E. (2016). Masallar ile sosyal bilgiler öğretimi. İçinde H. Tokcan (Ed.), *Sosyal bilgilerde sözlü ve yazılı edebiyat incelemeleri* (ss.237-259). Ankara: Pegem Yayınları.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, K. (2009). Values education experiences of Turkish class teachers: A phenomenological approach. *Eurasian Journal Of Educational Research*, 35, 165-184.
- Yıldırım, S. G. ve Demirel, M. (2019). Türk tarihinde değerler ve değerler eğitimi üzerine bir inceleme. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 92-99.
- Yıldız, M. ve Çalışkan, H. (2007). Tarihi bir olayın sosyal bilgiler dersinde değer öğretiminde kullanılmasına yönelik örnek bir uygulama. *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 119-128.
- Yiğittir, S. ve Keleş, H. (2011). Sosyal bilgiler dersinde değer eğitimine ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri, *Millî Eğitim Dergisi*, S. 189, s. 144-154.
- Yiğittir, S. ve Öcal, A. (2010). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin değer yönelimleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 407-416.
- Ziebertz, H. G. (2007). Çokkültürlü bir toplumda değerler eğitimi modelleri. İçinde R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Ş. Arslan ve M. Zengin (Ed.), Değerler ve eğitimi uluslararası sempozyumu. İstanbul: DEM.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: Fairy tales are the embodiment of children's reality. Children who read fairy tales get acquainted with various social elements in fairy tales. These elements are sometimes justice, sometimes respect, sometimes love and patience. A child who is aware of these learns to respect human rights and fundamental freedoms, to be helpful towards people, to be fair in society, to feel the importance of peace. In this way, it becomes more sensitive to society and people.

Value and culture are two inseparable elements. Every value has a culture and every culture has a value. Culture acts as a bridge between the past and present of the society to which it belongs. It is also the identity of the nation with which it belongs. Therefore, values that are inseparable with culture are one of the elements that keep societies alive. People assign meaning to values according to their expectations. He places that value in everything he produces by making it the focal point of his life. Sometimes it's a fairy tale, sometimes it's a folk tale.

Based on the works written on the concepts of morality and value in Turkish history, the values that were considered important in the past and the prominent methods in gaining these values were tried to be revealed.

Materials and Methods: This study examines Hüseyin Baydemir's Uzbek Folk Tales (2013) in terms of ten root values determined by the Ministry of National Education through the Turkish course. The ten root values in question are; justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism and benevolence. This study reveals whether these values are included in Uzbek fairy tales.

This study was designed as a qualitative study within the scope of the above-mentioned purpose. Document analysis method was used to collect data. Document analysis includes the analysis of written materials containing some data about the information and documents examined. It is a method that can be used to collect data on its own (Yıldırım & Şimşek, 2006). Karasar (2010) states that the document analysis method is also defined as "documentary observation", "systematic analysis of existing records or documents as data sources", "document review" and "library research".

The data of the research were obtained from the Uzbek Folk Tales prepared by Hüseyin Baydemir. Thirty of the seventy tales in the Uzbek Folk Tales were examined and the ten root values determined by the Ministry of National Education were analyzed by document analysis method, taking into account the Turkish teaching curriculum. The findings of the research were obtained by determining whether the above-mentioned values exist in each fairy tale.

The data obtained in the study were analyzed with the descriptive analysis method, which is a qualitative data analysis method. Descriptive analysis requires that the obtained data be summarized and interpreted according to predetermined themes (Yıldırım & Şimşek, 2006). In this context, the results obtained through descriptive analysis are presented descriptively and the section on tales includes direct quotations. Percentage and frequency calculations were not made for the values determined in the tales. Instead, a table was prepared showing which fairy tales contain which values.

Findings: The friendship value that we encounter most in Uzbek tales emphasizes giving importance to friendship, trusting each other, sharing and helping.

Tales about the value of responsibility, fairy tale heroes sometimes take responsibility as a result of the advice of family elders and sometimes the helper heroes in the fairy tale. It is seen that the heroes of the fairy tales sometimes got out of trouble thanks to the responsibility(s) they took, and sometimes got rid of the difficult and troublesome situations they experienced as a result of the advice they followed.

Tales about the value of benevolence usually deal with the benevolence of both human-to-human and human-to-animal, as well as the benevolence of supernatural creatures towards humans. In addition, the tales in which we have determined this value also emphasize the happiness that benevolence brings to people.

In fairy tales about the value of justice, it is mentioned that the heroes of the fairy tales feel discomfort in the face of an unfair event they are exposed to, or that they are treated fairly due to an event and then the happiness of all parties.

Tales about the value of honesty often end with honest characters winning or getting what they want because of their honest behavior. This can also be interpreted as gaining an edge over dishonest characters.

In fairy tales about the value of patience, it is seen that the hero of the fairy tale gains as a result of his patience. This achievement sometimes manifests itself as the removal of a situation that causes sadness to the fairy tale hero, and sometimes as the fairy tale hero reaching something that he or she so desires.

In fairy tales about the value of love, the value of love is to family, parents, lover or husband. Another concept of love that draws our attention in the fairy tales we have examined is the love of father-in-law for his son-in-law.

In fairy tales about the value of self-control, the heroes of the fairy tale achieve a reward by controlling or restricting their behavior, just as in the value of patience. In the tales we examined, the self-control value was processed in four tales. In all of these tales, the heroes kept their behavior under control and were rewarded at the end of the tale.

In the tales dealing with the value of respect, the respect shown by the younger brother to his elder brother(s) is generally handled. In addition, in a fairy tale we have determined the value of respect, it is about respect for the will and profession of the father of the fairy tale hero. The least we encounter in Uzbek fairy tales is patriotism. Among the 30 Uzbek tales examined, the patriotism value was determined in three tales.

Discussion and Conclusion: The Uzbek Folk Tales, prepared by Hüseyin Baydemir, include the values (justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism and benevolence) that should be given directly to the students of the ten core values determined by the Ministry of National Education within the scope of the Turkish teaching curriculum. In this study, being scientific, sensitivity to the natural environment, sensitivity to aesthetics, etc. values are not included. Because these values are not among the ten root values determined by the Ministry of National Education, they are among the other evaluations aimed with the curriculum. This result, which emerged in the study, is similar to the studies which were previously done by Kılcan (2016), “44 Turkish Fairy Tales of Ignác Kúnos”, by Akkaya (2014), “Tahir Alangu's Tales of Keloğlan”, by Karagöz (2017). “Naki Tezel's Turkish Tales”, “Fakir Baykurt's Tales” by Kılıç and Yılmaz (2018) and finally “Van Tales in Terms of Values Education and Language Elements” by Özdemir and Ataş (2021).

The most frequently discussed value in the 30 Uzbek fairy tales we examined is friendship. This value is followed by responsibility, benevolence, justice, honesty, patience, love, self-control, respect and patriotism. These values, which were determined as a result of the examination, reveal the usability of Uzbek tales while transferring values in Turkish teaching programs.